



Kayıt Dışı Ekonomi Bağlamında, Dünya ve Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdam, Terhaneler ve Çocuk İşçiler

Zafer YILDIZ¹, Savaş YILDIZ²

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, zyildiz@kmu.edu.tr

² İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü savasyildiz77@gmail.com

Özet

Kayıt dışı ekonomi, ekonomik faaliyetlerin fiilen var olmasına rağmen kayıt altına alınamamasıdır. Bu sebeple ülke ekonomisinin gerçek durumu resmi rakamlara yansımamaktadır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkma nedenlerinin başında düşük gelir düzeyi ve işletmelerde kurumsallaşma yetersizliği gelmektedir. İşletmelerin kâr amacıyla işçilik maliyetlerini düşürme çabaları ve düşük gelir sebebiyle sigortasız da olsa çalışmak zorunda kalan insanların varlığı kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın en önemli sebebidir. Bu şekilde çalışmak zorunda kalan insanların çalışma ortamları hijyen ve iş güvenliğinden ve yasal olmaktan uzak yerler olmakta ve bu tip işyerlerine "terhane" ismi verilmektedir. Bunun yanında özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliği sebebiyle ciddi oranda çocuk işçilerin istihdamı da söz konusudur. Bu çalışma dünyada ve Türkiye'de Kayıt dışı ekonomi bağlamında Kayıt dışı istihdamın düzeyini, Kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik olarak yapılan çalışmaları, terhanelerin ortaya çıkış sürecini ve çocuk işçilerin mevcut durumunu tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı Ekonomi, Çocuk İşçi, Kayıt Dışı İstihdam, Zorlanmış İşçi, Terhane

In the Context of Informal Economy, Informal Employment in The World and Turkey, Sweatshops and Child Labor

Abstract

Informal economy is unregistrability of economic activities even though they actually exist. For this reason, official figures don't reflect the actual state of the country's economy. Low income level and lack of inadequacy of businesses' institutionalization are the beginning of the causes for the emergence of the informal economy. Efforts of the business sector to reduce labor costs for profit and the existence of people who have to work even without insurance due to low income are the most important causes of the informal economy and informal employment. The work environment of the people who have to work is lack of hygienic conditions, job security and legality and the setypes of workplace are called as "sweatshop". In addition, child labor employment is at a seriously high rate due to the income distribution inequality especially in the underdeveloped and developing countries. This study is made to determine the level of informal employment in the context of informal economy in the world and Turkey and made for reducing informal employment, emergence of sweatshop and the current situation of child labor.

Keyword: Shadow Economy, Child Labor, Informal Employment, Forced Labor, Sweatshop

1. Giriş

Kayıt dışı istihdamı anlamak için öncelikle kayıt dışı ekonominin ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Zira, kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin önemli bir parçası ve besleyicisidir. Genel olarak kayıt altına alınmayan ekonomik aktiviteler olarak açıklanabilen kayıt dışı ekonomi, bünyesinde barındırdığı "kayıt altına alınamama" sorunu sebebiyle işsizlik, milli gelir, istihdam gibi birçok makro değişkenin hatalı hesaplanmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan, kayıt dışı ekonomi fiilen var olmasına rağmen rakamlara yansımayan ekonomik aktiviteler anlamına geldiğinden, ülkenin ekonomisi ile ilgili rakamların olması gerekenden daha düşük çıkmasına da yol açmaktadır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ekonominin gerçek büyüklüğü ile hesaplanan büyüklüğü arasında ortaya çıkan kayıt dışı ekonomi kaynaklı fark, krizlerin ekonomi üzerindeki hasarının da düşük olmasına yardımcı olmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ve dolayısıyla kayıt dışı istihdamın var olduğu bir ekonomi, 2008 yılında olduğu gibi resesyona bir krize girdiğinde, çalışıyor olmasına rağmen SGK primi yatırılmadığı için işsiz görünen insanların veya emekli olmasına rağmen emekli maaşından kesinti olmaması için sigortasız çalışmaya razı olan insanların

ürettikleri mal ve hizmetler ve bunun karşılığında kazandıkları gelirler ve yaptıkları harcamalar da resmi rakamlara yansımadığından resesyona baskı rakamsal varlığının çok daha altında gerçekleşecektir. Bu sebeple, bir ülkenin gerçek milli gelir ve istihdam rakamlarına ulaşmak için resmi rakamlara göre hesaplanan milli gelire sahip olduğu kayıt dışı ekonomi rakamı da ilave edilmelidir. Ancak bu durumda ülkenin ekonominin gerçek durumu tespit edilebilir ve değerlendirmeler buna göre yapılabilir. Gelişmiş ülkeler, ekonomik aktivitelerini ciddi oranda kayıt altına almayı başardıkları için milli gelir ve buna bağlı diğer hesaplamalar sonucu çıkan rakamlar gerçeği daha çok yansıtabilmektedir. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler ise, henüz ekonomiyi kayıt altına alma konusunda yeterli performansı gösteremedikleri için makroekonomik değişkenler de hatalı olarak düşük rakamlar çıkmakta ve bu da ilgili ülkelerin ekonomik performans değerlendirmelerinin yanlış yapılmasına sebep olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkışı, temelde gelir düzeyi ve kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü şeklinde özetlenebilir. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde buna bir de gelir dağılımı adaletsizliği eşlik etmekte ve insanlar kayıt dışı emek arzını arttırmakta, artan emek arzı ise düşük ücret ve kayıt dışı istihdam artışını

dolayısıyla kayıt dışı ekonomide büyümeyi beraberinde getirmektedir. Emekli olmasına ve emekli maaşı alıyor olmasına rağmen geliri giderini karşılamadığı için sigortasız çalışmayı kabul eden bireyler, işgücü içine yeni dâhil olmuş ve çoğunluğu gençlerden oluşan insanların da istihdam olanaklarının kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmeler de kayıt dışı istihdamın maliyet düşürücü etkisinden yararlanmak istedikleri için alternatif bir emek piyasası oluşmaktadır. Hatta işletmeler istihdam ettikleri personelin oransal olarak artması durumunda faaliyetlerini terhaneler adı verilen yeraltı atölyelerine taşımaktadırlar. “Merdiven altı” olarak da tanımlanabilen bu tarz üretim yerleri, bir işyerinde olması gereken yasal güvenlik ve hijyen şartlarının beraberinde getirdiği maliyet artışından da kurtulmaktadırlar. Düşük gelir ya da gelir dağılımının adaletinin bozuk olduğu orta ve düşük gelirli ülkelerde, çocuklar da çalışmak zorunda kalmakta, böylece çocuk işçi sayısı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde oransal olarak artmaktadır. Her ne kadar kayıt dışı istihdam ve çocuk işçilerin sayısını azaltmak amacıyla hükümet programları hazırlanıp uygulamaya konulsa da, yıllar içinde bu rakamlardaki düşüş arzu edilenin düzeyin çok altında gerçekleşmiştir.

Sonuçta, kayıt dışı istihdam hem Türkiye hem de dünya için bir realitedir. Her ne kadar kayıt dışı ekonominin toplam ekonomi içinde oranını düşürmek adına çalışmalar yapılmakta ise de, bu çalışmaların gerekli olduğu fakat yeterli olmadığı bir gerçektir. Bu çalışma, kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdam kavramlarını irdeledikten sonra terhanelerin (merdiven altı atölyeler) ortaya çıkış sürecini ve çocuk işgücünün hem hukuksal hem de sektörel boyutta istatistiki verilerle dünyada ve Türkiye’de ki durumunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

2. Kayıt dışı ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, "resmi kayıtlara geçmeyen ekonomik faaliyetlerin bütünüdür" (Çetintaş, 2003:4), farklı bir tanıma göre kayıt dışı ekonomi, "GSMH hesaplamalarında kullanılan istatistiki yöntemlerle tahmin edilemeyen ancak gelir yaratan ekonomik faaliyetlerin tamamıdır" (Derdiyok, 1993:54), başka bir tanımda kayıt dışı ekonomi "fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen kayıtları tutulmayan ekonomik faaliyetlerin tamamı" şeklinde ifade edilebilir (Sarılı, 2002:32).

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili olarak yapılan tanımlamaların ortak noktası; "bir ekonomik faaliyetin varlığı, fakat bu ekonomik faaliyet sonucu ortaya çıkan değer kaydının ya hiç bulunmaması ya da eksik bulunması"dır. Diğer bir ifadeyle, yapılan ekonomik faaliyetlerin bir kısmı resmi istatistiklerde görünmemektedir. Ekonomik faaliyetin fiilen gerçekleşmiş olması, ekonomik anlamda bir değer yaratıldığını fakat bu değer kayıtlarda bulunmaması sebebiyle Milli Gelir hesaplarına da dâhil edilmediği anlamına gelmektedir.

Kayıt dışı ekonominin istihdam ile ilgili kısmı ise Kayıt dışı istihdamı oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdam, en basit haliyle, “çalışan insanların çeşitli sebeplerle resmi istihdam rakamlarında görünmemesi” demektir. Bu da bireylerin gelir elde etmelerine ve bu geliri piyasada harcayarak bir talep oluşturmalarına rağmen, böyle bir talep ve gelir yokmuş gibi bir istatistiki sorunun ortaya çıkmasına yol açarak Milli Gelir, istihdam, işsizlik, üretim, tüketim gibi makroekonomik değişkenlerin hatalı hesaplanmasına sebep olmaktadır.

Literatürde kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasına en önemli sebep olarak yüksek vergi oranları gösterilmektedir

(Elliat & Zinnes, 2002:1235). Devletlerin özellikle artan kamu açıklarını finanse etmek için yeni vergi ihdası veya mevcut vergi oranlarının arttırması durumunda, vergi kaçırma/vergiden kaçınma oranının artması, eşanlı olarak kayıt dışı ekonominin hacminin de büyümesine neden olmaktadır (Schenider & Bajada, 2003:2). Kamunun daha fazla vergi geliri elde etmek için uyguladığı sıkılaştırıcı maliye politikası, vergi gelirini arttırmaktan ziyade vergi kaçırma oranını arttırarak kamu gelirini azaltmaktadır. Bir yandan düşen kamu geliri diğer yandan artan kayıt dışı ekonomi, kamusal mal üretimini düşürmekte ve refah kaybına sebep olmaktadır.

Diğer yandan kayıt dışı ekonominin olumlu yanları da yok değildir. Bunlar (Gümüş, 2000:64);

- Kayıt dışı ekonominin varlığı, vasıfsız olduğu için düşük ücretle de olsa istihdam edilemeyecek olan birçok kişinin istihdamını sağlamaktadır.
- Bürokratik engeller sebebiyle yapılamayan birçok işler, kayıt dışı şekilde yapılabilmektedir.
- Özellikle büyük şehirlerde yaşayan sabit gelirli işçi ve memurlar için ek gelir sağladığında refah artışına katkıda bulunmaktadır.
- Kayıt dışı çalışanlar için sosyal güvenlik primi vergi ödemesi ortaya çıkmadığından kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlerde ulusal ve uluslararası alanda rekabet avantajı ortaya çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere, kayıt dışı ekonominin ülke ekonomisine hem üretici hem de tüketici açısından faydaları da yok değildir. Ancak ekonominin tüm faaliyetlerinin kayıt altına alınması ile birlikte zaten bu sayılan faktörler kendiliğinden gerçekleşecektir. Kayıt dışılığın olmadığı bir ekonomide kamu geliri artacağı için hem sabit ücretlilerin geliri artacak hem kamusal mal üretimi ve sosyal yardımlar artacak hem de ekonomideki genişleme sayesinde istihdam rakamları daha yüksek olacağından kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ekonomi sorunu kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında ve boyutlarının büyümesinde rol oynayan faktörler ise şunlardır (Karaaslan, 2010:9);

- Ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü; özellikle gelişmekte olan ülkelerde bulunan firmalar kurumsallaşma düzeyi oldukça düşüktür. Ayrıca küçük işletmelerin çokluğu da izleme ve denetim gibi faaliyetlerin akmasına neden olmaktadır.
- Gelir dağılımı adaletsizliği; milli gelirden düşük pay alan grubun gelirini arttırmak amacıyla faaliyetlerini en azından vergisiz bir şekilde yürütme isteği, Kayıt dışı faaliyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Çalışanlar açısından ise, yeterli gelire sahip olmayan bireyler ek iş yapma mecburiyetine girmekte ve bu da çocukların dahi yasa dışı olarak çalıştırılmasının yolunu açmaktadır.
- Bürokratik işlemlerin fazlalığı; ilk ikisi kadar etkili olmasa da kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında ve artmasında özellikle firmalar açısından etkili olmaktadır.
- Enflasyon nedeni ile düşen satın alma gücü; geliri düşen bireyler ile enflasyon oranında artan maliyetini düşürmek isteyen firmalar yine kayıt dışı ekonomik faaliyetlere, özellikle de kayıt dışı istihdama yönelmektedirler.

- Düşük istihdam düzeyi; istihdam seviyesi ekonomik kriz dönemlerinde daha da düştüğü için kriz dönemleri kayıt dışı istihdamın en çok arttığı dönemler olmaktadır.
- Kayıt dışı ekonomide daha ziyade nakit para kullanılması; ödeme ve tahsilatların elden ele yapılması ve paranın bankacılık sistemine girmemesi, bu alanın izlenmesini de imkânsız kılmaktadır.
- İşveren işçi için katlanmak zorunda olduğu sigorta primi ve vergiler; bu giderler ilave maliyetlere sebep olduğundan firmalar ve bireyler kayıt dışı istihdama yönelebilmektedir.
- Vergi ödeyen vatandaşların toplanan vergilerin doğru yerlere harcanmadığı yönünde bir önyargısının oluşması; bu da vergiye karşı ciddi bir direnç oluşturmakta ve bu da kayıt

dışı ekonominin boyutlarının büyümesine enden olmaktadır.

- Hükümetler tarafından çoğu zaman oy devşirme amacına yönelik olarak çıkarılan vergi borcu afları; siyasi sebeplerle çıkarılan bu aflar, vergisini ödeyen kişi ve firmaları cezalandırmak olarak algılanmakta ve tekrar af çıkacağı beklentisine yol açarak kayıt dışılığı bir yerde teşvik etmektedir.
- Hızlı nüfus artışına paralel olarak yeterli istihdam imkanının yaratılmamış olması; işsizliği dolayısıyla kayıtsız istihdama olan ilgiyi arttıran bir diğer unsurdur.

Yukarıda ifade edilen tüm bu etmenler kayıt dışı ekonominin hem ortaya çıkmasında hem de mevcut boyutunun artmasında etkili olan sebeplerdir.

Tablo 1: Kayıt dışı Ekonominin Büyüklüğü İle İlgili Tahminler (2014-2018)

Gösterge adı	Mevcut durum	2014	2015	2016	2017	2018
Kayıt dışı ekonominin GSYH'ya oranı	%26,5	%26	%25	%24	%23	%21,5
Tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışanların tarım dışı istihdama oranı	%22	%22	%20	%19	%18	%17
Kayıtlı faal mükellef sayısı	4,9 milyon	5 milyon	5,1 milyon	5,2 milyon	5,3 milyon	5,4 milyon

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kayıt dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı (<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/2015kayitdisi.pdf>)

2017 Şubat-Mart döneminde başlatılan istihdam seferberliği ile ilave 500 bin kişilik yeni istihdam hedeflenirken, bu seferberlik kapsamında SGK ve gelir vergisi yükünün devlet tarafından karşılanacağını açıklanması kayıt dışı istihdamın azalması yönünde beklenti oluşturmuştur. 13 Mart itibarıyla istihdam rakamı 309.000 kişiye ulaşmış, ancak devletin yeni işe girenlerin SGK ve gelir vergisi yükünü bir yıl süreyle almayacağını açıklaması sonucu kayıt dışı istihdamda geçici artış ihtimali ortaya çıkmıştır. 2016 Ocak ayı itibarıyla Türkiye'de kayıt dışı istihdam %31,8 olarak tespit edilirken 2014 yılında bu rakam %32,7 düzeyinde gerçekleşmiş ve bu rakamın da büyük kısmını bayanlar oluşturmuştur (<http://www.dunya.com/kose-yazisi/istihdam-seferberligi-ve-ve-kayit-disina-etkisi/354433>).

3. Kayıt dışı istihdam

Kayıt dışı istihdam, "hem resmi hem gayri resmi sektörde hem de kayıt dışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri kamu kayıtlarına ve istatistiklere yansımayan ve de istatistiksel olarak tam hesaplanamayan istihdam şekillerinin bütünüdür" (Yereli & Karadeniz, 2004:45). Kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin istihdam rakamları ile ilgili kısmını oluşturmaktadır. Kayıt dışı ekonomi kavramının tanımlarından yola çıkarak kayıt dışı istihdam "istihdam edilmesine ve bir ücret geliri olmasına rağmen resmi kayıtlarda yer almayan veya eksik yer alan ekonomik faaliyetler bütünüdür" şeklinde tanımlanabilir.

Emek, üretim faktörleri içinde en mobil olan ve üzerine en çok çalışılan faktördür. Emek hem üretici hem de tüketicidir. Sermaye sahipleri, emek faktörünü kiralamakta ve belli bir program çerçevesinde işçi olarak çalıştırmakta, karşılığında ise ücret ödemektedir. Sermaye sahipleri, emeğin kendini değil belli bir süresini satın almaktadırlar ki, bu süre emek piyasasını düzenleyen yasalar çerçevesinde belirlenmektedir. Günümüzde günlük ortalama 8 saat olan bu

sürede emekten maksimum verim almayı hedefleyen işveren, bu sayede kârlılığını da maksimum seviyeye çıkarmış olacaktır. İşveren ve işçi arasındaki mücadelenin temeli bu çıkar çatışmasına dayanmaktadır (Aydoğanoglu, 2011:9).

Sanayi devrimi ile birlikte insanlar köyden kente göç etmeye başlamışlar ve böylece tarım nüfusu azalırken işçi sınıfı adı altında yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. 1690 yılında İngiliz nüfusunun %75'i tarımda istihdam edilirken bu rakam 1840 yılında %25 düzeyine gerilemiştir. 18. Yüzyılın başlarında Avrupa'da tarım sektörünün verimliliği 20. yüzyıl öncesinden farklı değildir. 1700-1800 arasında ürün rotasyonu, tohum seçimi, daha iyi tarımsal aletler ve zaman tasarrufunu ikiye katlayan öküz yerine atların kullanılarak tarlaların sürülmesi gıda üretimini %25 düzeyinde arttırmıştır. Hatta 1750 de İngiltere sadece iç talebini doyurmakla kalmayıp %13 lük bir hububat ihracatı da gerçekleştirmiştir (Buchholz, 2005:82). Kapitalizmin asıl kimliğini kazanması, atölye tarzı üretimin yerini fabrikalaşmaya bırakmasıyla birlikte başlamıştır. Teknolojik yeniliklerin sermaye mallarına uygulanması ile birlikte, büyük fabrikalarda birçok işçinin bir arada çalışma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Gelişen teknolojilerin makineleşmeyi arttırması, işçinin makine üzerindeki denetimini azaltırken, işverene ve makinelere bağımlılığını arttırmıştır. Bunun yanında artan makineleşme vasıfsız işgücüne olan talebi arttırmış ve böylece vasıflı işgücüne nazaran daha az ücret ödenen vasıfsız işgücü sayesinde üretim maliyetleri de düşmeye, karlılıklar artmaya başlamıştır (Aydoğanoglu, 2011:14-15).

Çin, 1978 yılında başlayan 1992 yılında hız kazanan "sosyalist pazar ekonomisi modeli" ile birlikte bugün dünyanın en büyük ekonomilerinden biri haline gelmiştir. 2000-2007 arasında GSYH'nı 8 kat arttıran Çin ekonomisi, küreselleşme süreciyle birlikte ucuz işgücü potansiyeli sayesinde ekonominin itici gücü olarak ihracatı belirlemiştir. Ancak ihracat için önemli boyutta ithalatında gerekli olması,

2000-2007 arasında Çin ihracatının 3,5 kat, ithalatının ise 5 kat artmasının sebebinin açıklar niteliktedir. İthalattaki bu artışın sebebi, yeniden ihracat için yapılan ithalattır. Hammadde talebinde ortaya çıkan artış ise, Çin sayesinde girdi fiyatlarının yükselmesini de beraberinde getirmiştir (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuclari).

2016 itibarıyla 11 trilyon dolara ulaşan Çin ekonomisi dünya sıralamasında 17,4 trilyon dolarlık ABD ekonomisinin ardından ikinci sırada yer almaktadır. Ancak ucuz işgücü sayesinde karlarını arttırmayı hedefleyen firmalar, üretim tesislerini Çin'e taşıyarak Çin'deki ekonomik büyümenin bu denli hızlanması katkıda bulunmuşlardır. Diğer taraftan Çin ekonomisi greenfield yatırımları çekerek istihdam, üretim ve işsizlik konularında ciddi avantajlara kavuşmuştur. Reel sektörlerini daha fazla kâr için Çin'e taşıyan ülkeler ise günümüzde finansal krizlerle baş etmek için çareler arar duruma gelmişlerdir. Reel sektörün ekonomik coğrafi dağılımını Çin, Tayvan, Bangladeş, Vietnam vb. ucuz işgücü olan ülkeler lehine değişmesi, ev sahibi ülkelerde işsizlik rakamlarının artmasına da neden olmuştur. Vietnam'da Ocak 2015 itibarıyla hükümet işçilik ücretini %15 zamlı aylık 145 dolara çıkarmıştır ki bu rakam geçim giderlerinin %75'i anlamına gelmektedir. Sadece Vietnam'da tekstil, deri, ayakkabı ve giyim sektöründe 3 milyondan fazla işçi bulunmaktadır (<http://www.petrol-is.org.tr/haber/vietnamda-gecim-ucretine-dogru-8694>).

Birleşmiş Milletler tarafından 2012 yılında yayınlanan 72 ülkeyi kapsayan ortalama işçi ücretleri istatistiğine göre, aylık işçi ücreti ortalaması 1.480 dolar olarak hesaplanmıştır. Çin 656 dolar ile 57. sırada, Lüksemburg ise 4.089 dolarla ilk sırada yer alırken Türkiye aylık 1.731 dolarla 27. sırada, Tayland 489 dolar ile 62. sırada yer almıştır (<http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/731034-birlesmez-milletler>).

Kayıt dışı ekonomi, işveren, işçi veya kendi hesabına çalışan bireylerin mali yükümlülükler ve bürokratik işlemlerden kurtulmak için ekonomik faaliyetlerini mali sisteme dâhil etmemeleri ve buna bağlı olarak gelirlerinin de sistem içinde görünmemesi sebebiyle oluşan durumu ifade ederken, kayıt dışı istihdam ise, bireylerin bizzat kendi istekleriyle yasal işlerde çalışmalarına ve gelir elde etmelerine rağmen bu gelirlerini hiçbir kamu kurum ve kuruluşuna bildirmemeleri sonucu (1) bireyin çalışmasına rağmen SGK'ya bu durumun hiç bildirilmemesi, (2) çalışma gün sayılarının eksik bildirilmesi (3) sigorta primine esas gelirin eksik bildirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (http://www.sgg.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kavitedisi_istihdam/genel_bilgi).

Kayıt dışı istihdamın ortaya çıkma sebeplerinin başında, kâr amacına yönelik olarak faaliyet gösteren firmaların artan rekabet ortamında maliyet avantajı sağlayabilme çabası gelmektedir. Nasıl uluslararası firmalar üretim faaliyetlerini ucuz işgücü sebebiyle Çin başta olmak üzere Vietnam, Tayland gibi ülkelere kaydırıyor ve bu sayede maliyetlerini düşürerek kârlarını arttırıyorlarsa, yurtiçi faaliyette bulunan firmalar da mevcut maliyetlerini ancak kayıt dışı istihdamı arttırarak azaltma ve böylece kârlarını arttırma yolunu gitmektedirler. Her ne kadar bu tarz istihdam işveren ve çalışanın karşılıklı rızaları ile oluşsa da ekonomik koşulların zorluğu her iki taraf için de çıkar birlikteliği oluşturmaktadır. Burada kaybeden taraf ise aktüeryal dengesi bozulan Sosyal

Güvenlik Kurumu ve çalışmak istediği halde iş bulamayan işsizler olmaktadır. Pirim sistemi ile finanse edilen Sosyal Güvenlik Kurumlarında aktüeryal denge aktif/pasif oranı ile hesaplanmaktadır (Yalçınkaya, 2014). Buna göre, bir emekliyi kaç çalışanın finanse ettiği ile ilgili dengeyi ifade eden aktüeryal denge, artan emekli sayısından çok daha fazla yeni istihdamın ortaya çıkması ile ayakta durabilir. Aksi takdirde sosyal güvenlik sistemi çökecektir. Kayıt dışı istihdam, bireyler çalışmasına rağmen sosyal güvenlik primi ödemedikleri için aktüeryal dengenin aktif kısmı azalmasına neden olmakta ve bu dengeyi ciddi şekilde bozmaktadır.

Çalışma hakkı, Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 49. Maddesinde "çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir" şeklinde ifadesini bulmuştur. Çalışanların sosyal güvenlik hakları ise, 60. Maddede "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir" şeklinde belirtilmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>). Hem çalışma hem de sosyal güvenli hakkı yasal olarak güvence altına alınmış olsa bile, ekonomik zorluklar ve bürokratik işlemlerdeki karmaşıklıkların bir sonucu olarak Türkiye'de kayıt dışı istihdam 2015 sonu itibarıyla %33,6 olarak tespit edilmiştir. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı 2014 yılı Eylül döneminde %35,7 olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında kayıt dışı istihdamda azalma olduğu gözlenmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16014>).

TÜİK verilerine göre, 2016 Kasım dönemi itibarıyla 15 yaş üstü işsizlik oranı %12,1, işsiz sayısı ise 3 milyon 715 bin kişi olarak tespit edilmiştir. 2015-2016 Kasım dönemi aralığında istihdam sayısı 391 bin iken işsiz sayısı 590 bin artış göstermiştir. Yani yaklaşık 200 bin kişi istihdam edilememiştir. Böylece işgücüne katılım oranı %52,1 olurken istihdama katılım oranı %45,8 de kalmıştır. Bu dönemde erkek istihdamı %0,6 artarken kadın istihdamı %1,1 oranında artış göstermiştir. Kayıt dışı istihdam ise 2015 Kasım dönemine göre %0,7 artışla %33,3 düzeyine ulaşmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=24624>).

İktisat literatüründe büyüme ile istihdam arasında doğrusal bir ilişki olduğu ve ekonomik büyümenin istihdam artışını da beraberinde getireceği düşüncesi uzun bir süre kabul görmüştür. Reel GSMH artışının istihdamı da arttıracığı, böylece işsizliği azaltacağı düşüncesi üzerine yapılan gözlem ve çalışmalardan biri de Arthur Okun tarafından ortaya atılan "Okun kanunu" dur. Bu teoriye göre, ABD için yapılan bir çalışma sonucunda uzun dönemli %2,25 oranlı büyüme trendinin üzerindeki her %2'lik büyümenin istihdamı %1 oranında arttırdığı gözlenmiştir (Yıldırım vd., 2009:27). Fakat zaman içinde iki makro değişken arasındaki ilişki devam etmesine rağmen birliktelikleri kopmuştur. Bu kopuşta etkili olan etkenler, verimlilik ve emek piyasasında karşılaşılan katılıkların ortaya çıkmasıdır (Kara, Duruel,2005:373-374). 1970'ler boyunca dünya ekonomisinin girdiği türbülansın bir sonucu olarak birçok büyük şirket ekonomik sorunlar yaşamaya başlamış ve büyük şirketlerin hantal ve yeni piyasa koşullarına uyum sağlamada zorluklar yaşaması, küçülme sürecini de beraberinde getirmiştir (Landstörn, 2002:12).

4. Terhane (sweatshop) kavramı ve terhanelerin ortaya çıkışı

Bilim, teknoloji ve taşımacılık alanında yaşanan gelişmeler ile küreselleşme hız kazanmış ve uluslararası ticaretin gelişmesinin önündeki engeller ortadan kalkmıştır. Uluslararası piyasada ortaya çıkan serbestleşme bir yandan

çok uluslu işletme sayılarında artışa, uluslararası göç ve seyahatin kolaylaşmasına dolayısıyla ucuz işgücünün mobil hale gelmesine zemin hazırlarken, diğer yandan da küresel rekabeti artmasına ve işletmelerin içinde faaliyet gösterdikleri dış, yakın ve iç çevre faktörlerde de değişimler yaşanmasına neden olmuştur (Zwolinski, 2006:7). Kimi ekonomistler küreselleşmenin dünya ekonomisinin etkinliğini artırıcı bir rol oynaması nedeniyle genel anlamda desteklenmesi gereken bir olgu olduğunu ve Amerika başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerdeki büyük işletmelerin, gelişmekte olan ülkelerde fabrikalar kurarak buradaki insanlar için yeni istihdam alanları açmasını örnek göstererek küreselleşmenin dağılımsal faydasından bahsederken, diğer bazı ekonomistler ise tam tersine küreselleşmenin gelişmiş ülkelerdeki istihdam ve ücretlere ve gelişmekte olan ülkelerdeki çalışma koşullarına olan olumsuz etkilerine dikkat çekmişlerdir (Glewwe, 2000:1). Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak artan küresel rekabet aynı sektörde faaliyet gösteren işletmeleri yüksek kalitede ürünleri daha ucuza üretmeye zorlamıştır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerdeki küresel işletmeler, gelişmekte olan ülkelerdeki bol ve ucuz insan kaynağına yönelerek ihracata yönelik üretim faaliyetlerini deniz aşırı ülkelere taşımalarına neden olmuştur (<http://www.unc.edu/~andrewsr/int092/sweat.html>).

Özellikle işçilik maliyetini düşürerek karını arttırmayı hedefleyen işletmelerin varlığı ile terhanelerin ortaya çıkışı oldukça yakın ilgili iki konudur. Terhanelerin ortaya çıkışı ile ilgili olarak kimi kaynaklar 18.yy sonlarına doğru ilk kez İngiltere’de ortaya çıktığı ve 20.yy sonlarına kadar devam ettiğini, Amerika’da ise ilk tekstil terhanelerinin 19.yy başlarında Rhode Island ve Massachusetts’de ortaya çıktığını belirtirken (Powell, 2014:109), kimi kaynaklar ise terhanelerin ortaya çıkışını milyonlarca Avrupalı göçmenin kendileri ve aileleri için daha iyi yaşam kurmak amacıyla akın akın Amerika’ya göç ettiği ve İngiltere’de New England ve Amerika’da New York şehirlerinde tekstil endüstrisinin ortaya çıktığı 1840’lı yıllara kadar dayandığını savunmaktadır.

Göçmenlerin çoğu, merkezîyetçiliğin güçlü olduğu hiyerarşik bir yönetim sistemine sahip büyük fabrikalarda çalışmaya başlamışlar, fabrikalardaki ağır çalışma şartlarını kaldıracabilecek fiziki güce sahip olmayan kadın ve çocuklar ise üretim şekli genellikle düşük teknoloji ve emek yoğun olmasından dolayı giyim endüstrisinde iş bulmuşlardır. Kadın ve çocukların çalışma ortamlarının iş güvenliği ve hijyen şartları açısından yasal gerekliliklerden çok uzak olması ve genellikle bu tarz atölyelerin havasız ve bakımsız yerler olması bu atölyelere Türkçeye “terhane” olarak çevrilen “sweatshop” isminin verilmesine yol açmıştır (Zwolinski, 2006:7). “Sweatshop” kavramı ilk kez Amerika’da fabrika müfettişleri tarafından, “Avrupalı kadın ve erkek göçmenlerin bir arada çalıştıkları tekstil atölyelerini” ifade etmek için kullanılmıştır (Bender, 2002:13). Warner (2011:6) terhaneleri, “ışık ve havalandırmanın oldukça sınırlı, hijyenik olmayan koşulların yanı sıra iş kazalarına neden olabilecek diğer tehlikelerin söz konusu olduğu, çalışanların düşük hatta asgari ücretin altında ücretle istihdam edildiği, iş güvenliğinin olmadığı ve 40 saatten fazla çalışmanın illegal sayıldığı yasaların göz ardı edildiği işyerleri” olarak tanımlamıştır. Negatif bir çağırışına sahip olan terhane (sweatshop) ile ilgili olarak Avrupa Parlamento’su “genellikle uzun ve düşük ücretli işçilerin yer aldığı kabul edilemeyecek kadar zor ve tehlikeli çalışma ortamları” şeklinde bir tanımlama getirmiştir.

Hukuki çerçevede Amerikan hükümeti, birçok araştırmacı ve avukat kısa ve öz bir tanımlama ile “terhane” kavramını “birden fazla ücret ve güvenlik yasasının ihlal edildiği atölyeler” olarak açıklamışlardır. Ancak bu tanımlama küresel ve yerel ekonomilerde söz konusu bu atölyelerde terleyenlerin kim olduğunu konusunu göz ardı etmektedir (Hayes, 2014:39). Amerika Endüstriyel Hijyen Birliği (AIHA-American Industrial Hygiene Association) terhaneleri “mesleki sağlık ve güvenlik, çevresel yasa ve yönetmelikler ve minimum düzeyde kabul edilebilir uygulama standartlarını da kapsayan ve birden fazla ihlalin söz konusu olduğu işyeri” olarak tanımlamıştır. AIHA tanımına göre, bir işyerinin terhane olarak nitelendirilebilmesi için:

- işçilere ücret ödemeksizin fazla mesai yaptırılması,
- yasal asgari ücretin seviyesinin altında bir ücret ödenmesi,
- işçinin çalışma hızını arttırmak için parça başı üretim veya diğer bir mekanizma ya göre ücretlendirme yapılması,
- çocukların işçi olarak çalıştırılması,
- çalışanlar arasında, başka yerde iş bulma olasılığı düşük mahkûm veya zorlanmış işçiler olması,
- çalışanın sosyal güvenlik primlerinin veya diğer bordro vergilerinin ödenmemesi,
- işçinin tazminat sigortalarının bulunmaması,
- çalışanların işyerine borçlandırılarak veya sözleşme hükümleri aracılığıyla düşük ücretle çalışmaya mahkûm edilmesi,
- işyerinde toplumsal sınıf, cinsel tercih, din, cinsiyet ve yaş temelinde ayrımcılık yapılması, gibi şartların bulunması gerekmektedir (https://www.aiha.org/government-affairs/positionstatements/whitepaper01_sweatshopsglobaleconomy.pdf).

Yukarıda sayılan bu faktörler, aynı zamanda bir işyerinin terhane olarak kabul edilip edilmeyeceğinin de kıstaslarını oluşturmaktadır

5. Terhanelerde çalışanların sınıflandırılması

ABD İşgücü Departmanı’nın 2016 yılında yayınladığı raporda, terhanelerde çalışanlar genellikle çocuklar/ergenler (child labor) ve zorlanmış çalışan (forced labor) olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Bu rapora göre, çocuk işçiler uluslararası standartlara göre 15 yaşının altında olan ve her türlü işi yapan bireylerin yanı sıra 18 yaşının altında olup her türlü işi yapan bireyleri de kapsamaktadır (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/TVPRR_Report2016.pdf).

5.1. Çocuk veya ergen işçiler (child labor)

Birleşmiş Milletlerin “çocuk işçi” kavramını, “belirli yaş gruplarındaki çocuklar için yasaklanmış olan işlerde çocukların çalıştırılması” olarak açıklamıştır. Yasal olan yaş sınırı altında olup da yine yasalar tarafından zararlı doğası veya koşullarından dolayı çocukların çalışmasının kabul edilemeyeceği işlerde çalışan çocuklar “çocuk işçi” olarak tanımlanmıştır (<http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>). Birleşmiş Milletlerin, işlerin yapısı ve çalışma yaşlarının sınırları ile ilgili olarak yaptığı sınıflandırmaya göre;

Tehlikeli İşler: Bireyi zihinsel, fiziksel ve ahlak anlayışını olumsuz yönde etkileyecek mahiyetteki işlerdir ve bu işlerin yapılması için minimum yaş sınırı 18’dir. Oysa Anguilla, Belize, Cibuti, Eritre, Falkland Adaları, Grenada, Hindistan, Nepal, Nijer, Niue, Norfolk Adası, Pakistan

(Federal, Punjab), Saint Vincent ve Grenadines Seyşeller, Solomon Adaları, Doğu Timor, Tonga Tuvalu, Vanuatu gibi ülkelerde tehlikeli sayılan işlerde çalışma için asgari 18 yaş sınırı yoktur. Dolayısıyla bu bölgelerde çalışan çocukların Birleşmiş Milletlerin çocuk işçilerle ilgili kriterlerine göre suçtur (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

Temel Asgari Yaş Sınırı: Zorunlu eğitimi tamamlama yaşı genellikle 15'dir ve temel çalışma yaşı da 15'in altında olmamalıdır. Ancak, ABD İşgücü Departmanı'nın "2015 En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği Bulguları" başlıklı raporunda, Belize, Bhutan, Niue, Norfolk Adası, Pakistan, Aziz Helena, Saint Vincent ve Grenadinler, Tonga, Cook Adaları, Hindistan, Nijerya ve Solomon Adaları'nda çalışan çocukların 15 yaşın altında olduğu ifade edilmektedir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

Hafif İşler: Birleşmiş Milletlere göre, 13-15 yaşlarında çocuklar sağlık ve güvenlikleri açısından riskli olmayan, öğrenimlerinin ya da mesleki yönelim ve eğitimlerine engel olmayacak hafif işlerde çalışabilirler (<http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>).

Uluslararası Çalışma Örgütü ise, çalışan çocuk/ ergenleri "çalışan çocuk", "çocuk işçi" ve "en kötü biçimdeki çocuk işçi" olmak üzere üç başlıkta ele almıştır. Bu nedenle "çocuk işçi" kavramını daha detaylı ele alarak bir çocuğun hangi koşullarda çocuk işçi sayılabileceğinin sınırların belirlemiştir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

Çalışan Çocuklar (Working Children): Çocuk/ergenlerin okul saatleri dışında cep harçlığı kazanmak, ebeveynlerine yardımcı olmak veya aile işinde çalışmaları, şayet sağlıklarını, kişisel gelişimlerini ve okula devam etmelerini engellemiyorsa onların deneyim kazanmalarına, yeteneklerini geliştirmelerine dolayısıyla toplum için üretken bir birey olmalarına katkıda bulunacağı düşüncesiyle, çocukların/ergenlerin bir işte çalışmalarını olumlu bir durum olarak değerlendirmiştir.

Çocuk İşçi (Child Labor): Çocukları çocukluğundan, potansiyellerinden ve onurlarından mahrum eden ve fiziksel ve zihinsel gelişim için zararlı olan işlerde çalışmalarını "çocuk işçi" kavramı olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre;

- zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki açıdan çocuklara zarar verebilecek,
- okula devam etmelerini dolayısıyla öğrenimlerini engelleyecek,
- çocuk/ergenleri vaktinden önce okuldan ayrılmaya zorlayacak,
- çocuk/ergenlerin kendilerine boş vakit kalmayacak biçimde okula devamının hemen öncesinde veya hemen sonrasında ağır ve uzun çalışmalarını gerektirecek, işlerde çalışan çocuklar/ergenler "çocuk işçi" olarak değerlendirmiştir (<http://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>).

En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği (Worst Forms of Child Labor): Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi'nin 182. maddesinde, "Her türlü kölelik ya da köleliğe yakın bir uygulama olan çocuk ticareti, borç esareti veya köleliği, zorunlu çalışma hatta çocukların silahlı çatışmalarda

kullanılmak üzere zorlanması", "çocukların pornografi üretimi veya pornografik amaçlarla kullanılması, temin edilmesi veya sunulması", "özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda yasadışı kabul edilen uyuşturucu maddelerin taşınması ve üretilmesinde çocukların kullanılması, temin edilmesi ya da sunulması", "doğası veya sahip olduğu şartlar gereği çocukların sağlığı, güvenliği veya ahlakına zarar verecek işlerde çalıştırılması" en kötü biçimdeki çocuk işçiliği kapsamında değerlendirilmiştir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/childlabor/findings/2015TDA_1.pdf).

ABD İşgücü Departmanı'nın 137 ülkeyi kapsayan "2015 En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliği Bulguları" başlıklı raporuna göre, 5-17 yaş arasında olan ve "çalışan çocuklar" kapsamında değerlendirilen çocuk sayısı 264 milyon, "çocuk işçi" kapsamında değerlendirilen çocuk sayısı 168 milyon ve "en kötü biçimdeki çocuk işçiliği" kapsamında yer alan çocuk sayısı ise 85 milyon olarak tespit edilmiştir (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/2015TDA_1.pdf).

5.2. Zorlanmış çalışan

Zorlanmış çalışan (forced labor), bir bireyin herhangi bir işi istemeden ve herhangi bir cezanın tehdidi altında yapmasını ifade etmektedir. Bu, kişilerin şiddet ya da yıldırma yoluyla ya da manipüle edilmiş borç, kimlik belgelerinin tutulması ya da göçmenlik makamlarına ihbar tehditleri gibi daha ufak araçlarla çalışmaya zorlandığı durumları ifade eder (<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang-en/index.htm>).

Uluslararası Ticaret Birliği Konfederasyonu "zorlanmış çalışan" kavramını, "ceza tehdidi altında herhangi bir işin veya hizmetin bireye rızası olmaksızın yaptırılmasını" olarak tanımlamıştır (<http://www.ituc-si.org/forcedlabour?Lang=en>). Uluslararası Çalışma Örgütü ise, zorlanmış çalışan kavramını "herhangi bir kimsenin bir ceza tehdidi altında olduğu ve kişinin gönüllü olarak çalışmayı kabul etmediği tüm iş veya hizmetler" şeklinde tanımlamıştır (<http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm>). Uluslararası standartlar altında, herhangi bir kişinin, performansını için herhangi bir ceza tehdidi altında bulunması ve işinin kendisinin ifa etmek için gönüllü olmadığı ve borç esareti kapsamında bir kişi tarafından ifa edilen tüm iş ve hizmetleri kapsamaktadır (https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/report/s/child-labor/findings/TVPRA_Report2016.pdf).

6. Ülke bazında terhanelerin işgücüne göre üretilen mal/hizmetlerin sınıflandırılması

Endüstri devrimiyle birlikte giyim endüstrisinde başlayan terhaneler, zaman içinde diğer emek-yoğun sektörlerle de yayılmıştır (Prasad vd., 2004:58). Birleşik Devletler İşgücü Departmanı tarafından hazırlanmış olan ve 75 ülkeyi, terhanelerde çocuk işçi ve zorlanmış çalışanlar tarafından üretilen 139 farklı ürün/hizmeti kapsayan "2016 Çocuk İşçi veya Zorlanmış Çalışanlar Tarafından Üretilen Ürünlerin Listesi" başlıklı raporda yer alan tabloda siyah renkte yazılmış olan mal/hizmet üretiminde hem "çocuk işçiler" hem de "zorlanmış çalışanlar" çalışmaktadır. Kırmızı ile yazılmış olan ürünlerin üretiminde sadece "zorlanmış çalışanlar" çalışmaktadır. Mavi renkli yazılmış olan ürünlerin üretiminde ise "çocuk işçiler" çalışmaktadır.

Tablo 2: Terhanelerde Üretilen Mal/Hizmetlerin Ülkelere Göre Dağılımı 2016 (Çocuk İşçi/Zorlanmış Çalışan–Zorlanmış Çalışan – Çocuk İşçi)

ÜLKE	MAL / HİZMET	ÜLKE	MAL / HİZMET	ÜLKE	MAL / HİZMET
Afganistan	Briket • Halı • Kömür • Haşhaş	Gana	Kakao • Balık • Altın • Tilapia Balığı	Nijerya	Kakao • Altın • Granit • Çakıl • Keneotu • Kum
Angola	Elmas	Guatemala	Brkoli • Kahve • Mısır • Havai Fişek • Çakıl • Şeker Kamışı	Kuzey Kore	Briket • Çimento • Kömür • Altın • Demir • Tekstil • Kereste
Arjantin	Yaban Mersini • Briket • Pamuk • Sarımsak • Giyim • Üzüm • Zeytin • Çiçek • Tütün • Domates • Yer Elması	Gine	Kaşu • Kakao • Kahve • Elmas • Altın	Pakistan	Briket • Halı • Kömür • Pamuk • Cam Bilezik • Deri • Şeker Kamışı • Ameliyat Aletleri • Buğday
Azerbaycan	Pamuk	Honduras	Kahve • İstakoz • Kavun	Panama	Kahve • Kavun • Şeker Kamışı
Bangladeş	Hint Sigarası • Briket • Kurutulmuş Balık • Ayakkabı • Giyim • Cam • Jüt Tekstil • Deri • Kibrit • Kümes Hayvanı • Tuz • Karides • Sabun • Çelik Mobilya • Tekstil	Hindistan	Hint Sigarası • Pirinç Eşya • Briket • Halı • Pamuk • Süslenmiş Tekstil • Havai Fişek • Ayakkabı • Giyim • Mücevher • Cam Bilezik • Melez Pamuk Tohumu • Tütüsü • Deri Aksesuar • Kilit • Kibrit • Pirinç • İpek Kumaş • İpek İplik • Futbol Topu • Taş • Şeker Kamışı • İplik	Paraguay	Briket • Sığır • Pamuk • Alçı Taşı • Pornografi • Şeker Kamışı
Belize	Muz • Narenciye • Şeker Kamışı	Endonezya	Balık • Altın • Palmiye Yağı • Kauçuk • Sandalet • Teneke • Tütün	Peru	Brezilya Kestanesi • Briket • Koka • Havai Fişek • Balık • Altın • Kereste
Benin Cumhuriyeti	Pamuk • Kırık Granit	İran	Briket • Halı	Filipinler	Muz • Hindistan Cevizi • Mısır • Moda Aksesuarları • Balık • Altın • Domuz • Pornografi • Fişekçilik • Pirinç • Kauçuk • Şeker Kamışı • Tütün
Bolivya	Brezilya Kestanesi • Biket • Sığır • Mısır • Altın • Gümüş • Yerfıstığı • Şeker Kamışı • Teneke • Çinko	Kazakistan	Sığır	Rusya	Pornografi
Brezilya	Biftek • Briket • Kaşu • Sığır • Seramik • Mangal Kömürü • Pamuk • Ayakkabı • Giyim • Manyok • Ananas • Pirinç • Sisal • Şeker Kamışı • Kereste •	Kenya	Kahve • Balık • Yemen Otu • Pirinç • Kum • Sisal • Kenevir • Şeker Kamışı • Çay • Tütün	Ruanda	Çay
Burkina Faso	Pamuk • Altın • Granit	Kırgız Cumhuriyeti	Pamuk • Tütün	Senegal	Altın
Burma	Bambu • Fasulye • Briket • Yeşimtaşı • Palmiye Hasır • Keneotu Tohumu • Pirinç • Kauçuk • Zümrüt • Susam • Karides • Şeker Kamışı • Ayçiçeği • Tik Ağacı	Lübnan	Patates • Tütün	Sierra Leone	Kakao • Kahve • Elmas • Granit • Palmiye Yağı
Kamboçya	Alkollü İçecek • Briket • Balık • Keneotu • Kauçuk • Tuz • Karides • Şeker kamışı • Tekstil • Kereste • Tütün	Lesotho	Sığır	Güney Sudan	Sığır
Kamerun	Kakao	Liberya	Elmas • Kauçuk	Sudan	Altın
Merkez Afrika Cumhuriyeti	Elmas	Madagaskar	Safir • Taş • Vanilya	Surinam	Altın
Çad	Sığır	Malavi	Çay • Tütün	Tacikistan	Pamuk
Çin	Yapay Çiçek • Briket • Yeni Yıl Dekorasyonları • Kömür • Pamuk • Elektronik • Havai Fişek • Ayakkabı • Giyim • Çivi • Tekstil • Oyuncak	Malezya	Elektronik • Giyim • Palmiye Yağı	Tanzanya	Karanfil • Kahve • Altın • Nil Levreği • Yemenotu • Tanzanit Taşı • Çay • Tütün
Kolombiya	Kil Briket • Kömür • Koka • Kahve • Zümrüt • Altın • Pomokografi • Şeker Kamışı	Mali	Pamuk • Altın • Pirinç	Tayland	Balık • Giyim • Pornografi • Karides • Şeker Kamışı
Kosta Rika	Sığır • Kahve	Moritanya	Sığır • Keçi	Türkiye	Narenciye • Pamuk • Kimyon • Mobilya • Kestane • Yer Fıstığı • Bakliyat • Şeker Pancarı
Fildişi Sahili	Kakao • Kahve	Meksika	Acı Biber • Kahve • Salatalık • Patlıcan • Yeşil Fasulye • Kavun • Soğan • Pornografi • Şeker Kamışı • Tütün • Domates	Türkmenistan	Pamuk
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Kalay Taşı • Coltan • Bakır • Elmas • Altın • Heterojenit • Volframit	Moğolistan	Kömür • Kalsiyum Florit • Altın	Uganda	Briket • Sığır • Mangal Kömürü • Kahve • Balık • Altın • Pirinç • Taş • Şeker Kamışı • Çay • Tütün • Vanilya
Dominik Cumhuriyeti	Fırınlanmış Ürünler • Kahve • Pirinç • Şeker Kamışı • Domates	Mozambik	Tütün	Ukrayna	Kömür • Pornografi
Ekvador	Muz • Briket • Çiçek • Altın	Namibiya	Sığır	Özbekistan	Pamuk • İpek Böceği Kozası
Mısır	Pamuk • Kireç Taşı	Nepal	Briket • Halı • Süslenmiş Tekstil • Taş	Vietnam	Briket • Kaşu • Kahve • Balık • Ayakkabı • Mobilya • Giyim • Deri • Biber • Pirinç • Kauçuk • Şeker Kamışı • Çay • Tekstil • Kereste • Tütün
El Salvador	Kahve • Havai Fişek • Deniz Kabukları • Şeker Kamışı	Nikaragua	Muz • Kahve • Altın • Çakıl • Pomza Taşı • Deniz Kabukları • Tütün	Yemen	Balık
Etiyopya	Sığır • Altın • El Dokuması Tekstil Ürünleri	Nijer	Sığır • Altın • Alçı • Tuz • Trona	Zambia	Sığır • Pamuk • Mücevher • Taş • Tütün

Kaynak: https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/TVPRA_Report2016.pdf (28.02.20017)

Tablo 2 ye göre, üretiminde çocuk işçilerin en çok kullanıldığı ürünler ülke sayısına göre şu şekilde bir sıralama ortaya çıkmaktadır; Altın (21 ülke), Briket (18 ülke), Pamuk (17 ülke), Şeker kamışı (17 ülke), Kahve (16 ülke), Tütün (16 ülke). Tablo 2 ye göre, üretiminde zorlanmış çalışanların en

çok kullanıldığı ürünler ülke sayısına göre sıralandığında; Pamuk (8 ülke), Giyim (7 ülke), Briket (7 ülke), Sığır yetiştiriciliği (5 ülke), Şeker kamışı (5 ülke) şeklinde bir sıralama ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Terhanelerin En Çok Üretilen Mal/Hizmetlerin Sektör, Ülke ve İşgücüne Göre Dağılımı

	Ürün	Çocuk İşçi/Zorlanmış Çalışan	Zorlanmış Çalışan	Çocuk İşçi
Tarım/Hayvancılık Sektörü	Şeker kamışı	Bolivia, Burma, Dominik Cumhuriyeti	Brezilya, Pakistan	Belize, Kamboçya, Kolombiya, El Salvador, Guatemala, Hindistan, Kenya, Panama, Paraguay, Filipinler, Tayland, Uganda, Vietnam
	Pamuk	Benin, Burkina Faso, Çin, Kazakistan, Tacikistan,	Pakistan	Arjantin, Azerbaycan, Brezilya, Mısır, Hindistan, Kırgız Cumhuriyeti, Mali, Türkiye, Paraguay, Zambia
	Kahve	Fildişi Sahili	*****	Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, El Slavadaor, Guatemala,Gine, Honduras, Kenya, Meksika, Nikaragua, Panama, Sierra Leone, Tanzanya, Uganda, Vietnam.
	Tütün	Malavi	*****	Arjantin, Brezilya, Kamboçya, Endonezya, Kırgız Cumhuriyeti, Kenya, Lübnan, Meksika, Mozambik, Nikaragua, Filipinler, Tanzanya, Uganda, Vietnam, Zambia
	Sığır Yetiştiriciliği	Brezilya, Güney Sudan	Nijer, Paraguay, Bolivia	Çad, Kosta Rika, Etiyopya, Lesoto, Moritanya Namibiya, Uganda, Zambiya
	Balıkçılık	Gana, Endonezya	Tayland	Kamboçya, Kenya, Peru, Filipinler, Uganda, Vietnam, Yemen
	Pirinç	Hindistan, Burma, Mali	*****	Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Kenya, Filipinler, Uganda, Vietnam
İmalat Sektörü	Briket	Afganistan, Burma, Çin, Hindistan, Nepal, Pakistan	Kuzey Kore	Arjantin, Bangladeş, Bolivia, Brezilya, Kamboçya, Kolombiya, Ekvador, İran,Paraguay, Peru, Uganda, Vietnam
	Giyim	Arjantin, Hindistan, Tayland, Vietnam	Brezilya, Çin, Malezya	Bangladeş
	Tekstil	Etiyopya, Hindistan, Nepal	Kuzey Kore	Bangladeş, Kamboçya, Çin, Vietnam
	Ayakkabı	*****	Çin	Bangladeş, Vietnam, Brezilya, Hindistan, Endonezya
	Halı	Hindistan, Nepal, Pakistan	*****	Afganistan, İran
	Havai Fişek	Çin	*****	El Salvador, Guatemala, Hindistan, Peru
Madenler / Ocaklar	Altın	Burkina Faso, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Peru	Kuzey Kore	Bolivia, Kolombiya, Ekvador, Etiyopya, Gana, Gine, Endonezya, Mali, Moğolistan, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Filipinler, Senegal, Sudan, Tanzanya, Uganda, Surinam
	Kömür	Pakistan	Çin, Kuzey Kore	Afganistan, Kolombiya, Moğolistan, Ukrayna
	Elmas	Angola, Sierra Leone	*****	Merkez Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gine, Liberya
Pornografi Sektörü	Pornografi	Rusya	*****	Koolombiya, Meksika, Paraguay, Filipinler, Tayland, Ukrayna

Kaynak: https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/child-labor/findings/TVPRR_Report2016.pdf

Tablo 2 dikkate alınarak hazırlanmış olan Tablo3'de çocuk ve/veya zorlanmış çalışanlardan yararlanılarak üretilen mal/hizmet sınıflandırıldığında dört ana sektör ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu sektörlerde üretilen mal/hizmet çeşitlerinin sayısı dikkate alındığında ise sektörel sıralama şu şekilde olmaktadır;

1. Tarım ve hayvancılık sektörü: 67 farklı ürün
2. İmalat sektörü: 42 farklı ürün
3. Maden ve ocak sektörü: 29 farklı ürün
4. Pornografi sektörüdür: 1 ürün

7. Türkiye'de çocuk işçilik

Her kültür ve toplum yapısına göre çocuk kavramının tanımı değişiklik gösterebilmektedir. Ancak Türkiye tarafından da kabul edilmiş olan Birleşmiş Milletler Çocuk hakları sözleşmesinin 1. maddesine göre "18 yaşına kadar olan herkesin çocuk olarak kabul edildiği" ifade edilmiştir (Avşar, Ögütoğulları 2012:3). Çocuk işçiliğinin tarihsel arka planına bakıldığında 16. yy. da her ne kadar Amerika'da köle ticareti ile başlamış olsa da, 18. ve 19. yy.'larda sanayi devriminin etkisiyle artan işçi ihtiyacı sebebiyle trajik boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki, sanayi devrimi esnasında İngiltere'de fabrikalarda çalışan kadın ve çocuk sayısı toplam çalışanların üçte ikisini oluştururken, çalışan çocukların yaş ortalaması ise 6 yaşına kadar düşmüştür. Günlük çalışma saatlerinin 18 saati bulduğu bu dönemde (1730-1779) Londra'da ölen insanların

yarısı 5 yaşın altındaki çocuklardır (Avşar, Ögütoğulları 2012:13). Tarım sektöründe ise, çocuk işçiliğine neden olan unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Gülçubuk, 2012:79);

- Göç
- Bozuk gelir dağılımı
- Yetersiz eğitim ve eğitimde fırsat eşitliğinin bulunmaması
- Nüfus artışı
- İşsizlik
- Yoksulluk
- Yetişkinlerin işsizliği
- Yasal eksiklikler ve hukuki boşluklar
- İşverenlerin düşük maliyet sebebiyle çocuk işçi talebi
- Ücretsiz aile işçiliği

Sanayi ve tarım sektöründe "çocuk işçiler" ile "çalışan çocuk" kavramlarını ayırmak gerekmektedir. Sokakta çalışan çocuklar ile sanayi ve tarım kesiminde çalışan çocukların tamamı "çalışan çocuk" kavramının içine girmektedir. Türkiye'de çalışan çocuk sorununu ortaya koyabilmek adına farklı illerde farklı çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası çalışma Örgütü (ILO) kapsamında İzmir, Samsun, İstanbul, Bursa, Konya, Mersin, Diyarbakır, Adana illerinde farklı tarihlerde yapılan çalışmalar, çocukların küçük yaşlarda işe girmek zorunda kaldıklarını ve bu zorunluluğun en önemli nedeninin ise göç olduğunu ortaya koymuştur (Yıldız, 2007:62).

Türkiye'de çocuk ve genç işçilerin çalıştırılma usul ve esasları hakkında yönetmelik 6.4.2004/25425 tarih ve numarası ile resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, çocuk işçi kavramını "14 yaşını bitirmiş fakat 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimi tamamlamış şahıslar" olarak tanımlarken, genç işçileri de "15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış şahıs" olarak tanımlamaktadır (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25425_0.html).

İş kanununa göre, hafif iş, "yapısı ve niteliği itibarıyla yerine getirilmesi sırasındaki özel koşullara göre;(a) çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, (b) okula devamını, mesleki eğitimini yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen faaliyetlerdir.

Çocuk ve genç işçilerin çalışma süreleri belirlenirken, 24 saat zaman diliminde kesintisiz 14 saat dinlenme süresi dikkate alınarak belirlenir. Eğitimine devam edenler için ise en fazla günde 2 saat, haftada ise en fazla 10 saat olarak belirlenir. Çocuk ve genç işçilerin haftalık tatil süreleri kesintisiz 40 saatten aşağı olamaz ve yıllık ücretli izinleri 20 iş günüdür. Çocuklara karşı işlenmiş suçtan dolayı hüküm giyenler ve yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymiş olanlar çocuk ve genç işçi çalıştıramazlar. İşverenler çocuk ve genç işçi çalıştıracakları zaman aileleri ile sözleşme yapmak zorundadırlar (ÇSGB, 2011:4-7).

Türkiye İstatistik Kurumu, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün desteği ile "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı" çerçevesinde 1994, 1999 ve 2006 yıllarında, çalışan çocuk işçilere yönelik veri tabanı oluşturmak, çalışan çocukların çalıştıkları sektörleri, çalışma koşullarını ve sosyoekonomik durumlarını ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapmıştır.

Tablo 4: Çocuk İşgücü İstatistikleri (Bin Kişi)

	1994	1999	2006
6-14 Yaş Grubu Nüfus	10.945	11.938	12.477
6-17 Yaş Grubu Nüfus	14.968	15.821	16.264
İstihdam (6yaş+)	20.984	22.124	22.963
İstihdam (6-14 Yaş)	958	609	318
İstihdam (6-17 Yaş)	2.269	1.630	958
Erkek	1.372	955	632
Kadın	898	675	326
Tarım	1.51	990	392
Sanayi	385	322	271
Hizmet	195	159	89
Ticaret	180	159	205

Kaynak: (Tor, 2010:27-28)

Tablo 4 verilerine göre, Türkiye'de 1994 yılında 6-17 yaş aralığında çalışan çocuk sayısı 2 milyon 269 bin iken bu rakam 1999 da 1 milyon 630 bine 2006 da ise, 958 bine gerilemiştir. Aynı gerileme 6-14 yaş grubu için de geçerlidir. Hem erkek hem de kadın işçi sayısı ise 1994-2006 döneminde yarıdan fazla azalma göstermiştir. Sektörel açıdan incelendiğinde, tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe 1994'den 2006 yılına çalıştırılan çocuk işçi sayısında düşüş gözlenirken Ticaret sektöründe 1994'den 1999 yılına kadar düşüş, 2006 yılına kadar ise artış söz konusudur.

Ancak 1994-1999 döneminde yıllık ortalama 128 bin çocuk istihdamdan çekilirken, 1999-2006 dönemi yıllık

ortalama 74 bin çocuk işçiye gerilemiştir. 2006-2012 döneminde ise çocuk işçiliğinde azalma eğilimi durmuş, özellikle tarım sektöründe artan çocuk işçi rakamıyla birlikte 2006 yılında 890 bin olan çocuk işçi sayısı 893 bine yükselmiştir. İstihdam içinde yer almamasına rağmen ev işlerinde çalıştırılan çocuk sayısı 4,4 milyon iken 2006 yılında bu rakam 6,5 milyona ulaşmıştır. Toplamda çalışan çocukların tüm çocuklara oranı 1999'dan bu yana %41 den %56 ya çıkmıştır (DİSK-AR, 2015). Türkiye'de çalışan çocukların çalışma nedenleri ile ilgili 2012 yılı istatistiklerine göre 6-17 yaş grubunda hem okula giden hem de çalışan çocukların %39,3'ü hane halkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak için, %24'ü ise hane halkı gelirine katkıda bulunmak için çalışmaktadır (TÜİK, 2013:27-28).

Tablo 5: 6-17 Yaş Grubu Okula Devam Eden Ve Etmeyen Çocuklara Ait 2012 Yılı Çalışma İstatistikleri (Bin Kişi)

	Okula Devam Eden		Okula Devam Etmeyen	
	13.950	% 91,5	1.297	%8,5
Ekonomik faaliyetlerde çalışan	445	%2,9	448	%2,9
Ev işlerinde faaliyette bulunan	7000	%45,9	503	%3,3
Çalışmayan	6504	%42,7	346	%2,3

Kaynak: (TÜİK,2013:11)

2012 yılı itibarıyla çalışan çocukların %44,7 si tarım sektöründe (399 bin kişi), %24,3 ü sanayi sektöründe (217 bin kişi), %31 i hizmetler sektöründe (277 bin kişi) yer almıştır. 2006 yılı rakamlarına göre tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan, hizmetler sektörünün payı ise 1,5 puan azalmıştır. Çalışan çocukların %52,6 sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2 si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir. Çalışan çocukların %49,8'i bir okula devam ederken, %50,2'si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8'i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3'ü bir okula devam etmektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %3,2'si ekonomik işlerde ve %50,2'si ev işlerinde faaliyet gösterirken, %46,6'sı herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların ise; %34,5'i ekonomik işlerde ve %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken, %26,7'si herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. (<http://www.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=13659>).

Türkiye'de 2016 yılı II. Çeyreği itibarıyla 15-34 yaş grubunda kurumsal olmayan genç nüfus 24 milyon 263 bin kişi olup bu kişilerin 13 milyon 685 bini işgücünde yer almıştır. Diğer bir ifadeyle, bu yaş grubundaki fertlerin işgücüne katılma oranı %56,4 olarak gerçekleşmiştir.

TÜİK'in 2016 çocuk işgücü anketine göre, 2006 yılında çocuk işgücü (6-17) sayısı toplamda 890 bindir ve bu rakamın 601 bini erkene 289 bini ise bayandır. Ayrıca çocuk işçilerin 505 bini ücretli ve yevmiyeli çalışırken, 362 bini ücretsiz ailesi yanında, 24 bini ise kendi hesabına çalışmaktadır. 2012 yılına gelindiğinde toplam çocuk işgücü sayısının 893 bine çıktığı görülmektedir. Bunun 614 bini erkek, 279 bini bayandır ve 6 yılda çocuk işgücünde erkekler lehine bir artış ortaya çıkmıştır. 2012 yılında ücretli ve yevmiyeli çalışan çocuk işgücü sayısı 470 bine düşerken, ücretsiz aile işçisi 413 bine çıkmış, kendi hesabına çalışanların sayısı ise 10 bine düşmüştür (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>).

DİSK/Genel-İş sendikasının Türkiye'de Çocuk İşçi Olmak isimli raporuna göre, Türkiye'de 15-17 yaş grubuna ilişkin veriler mevcut iken 6-17 yaş grubuna ait veriler yalnızca TÜİK'in ILO ile birlikte yaptığı özel çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca mesleki eğitim almaları sebebiyle turizm sektöründe çalıştırılan stajyerler ve çıraklık eğitimi alanlar çocuk işçi sayımlarını gerektirirken sayılmamaktadır. Oysa 2015 yılı verilerine göre 17 yaşına kadar olan çıraklık eğitimi alan çocuk sayısı 401 bin 464 olarak açıklanmış ve 2016 yılında bu rakam 1 milyon 170bin kişiye ulaşmıştır. Sadece bu rakamların toplamı bile Türkiye'de çocuk işçi sayısının 2 milyondan fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca 15-17 yaş arası çalıştırılan çocukların %80'i Kayıt dışı istihdam kapsamındadır. Türkiye'de çocuk işçi sayısının bu denli fazla olmasının altında yatan en önemli sebep ise, çocuk yoksulluğudur. Buna göre Türkiye çocuk yoksulluk oranı %25,3 tür ve bu rakam Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında en yüksek çocuk yoksulluk oranıdır (<http://www.genel-is.org.tr/23-nisanda-cocuk-iscisi-olmak.2.14917#.WSKqVevyiHs>).

8. Sonuç

Kayıt dışı ekonomi ve Kayıt dışı istihdam özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin en temel sorunlarından biri durumundadır. Ekonomik faaliyetlerin fiilen var olmasına rağmen kayıt altına alınmaması nedeniyle resmi rakamlara doğru olarak yansımaması durumunu ifade eden Kayıt dışı ekonomi kavramının en önemli parçasını Kayıt dışı istihdam oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdamın ise, ortaya çıkışı genellikle ülke ekonomisinde gelir yetersizliği sebebiyle insanların sigortasız işlerde çalışmayı kabul etmesi ve bu sebeple hem resmi işsizlik rakamlarının suni olarak yüksek çıkmasına neden olması, hem de elde ettikleri gelirin resmi gelirlerinden yüksek olması sebebiyle yaşam standartlarının resmi olarak doğru ölçülenden yüksek olması, bir yandan ekonomik kriz dönemlerinde krizin birey üzerindeki yıkıcı etkisini hafifletirken diğer taraftan Kayıt dışı istihdamdaki artış doğru yönlü olarak işsizlik rakamlarını da arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insanlar sigortasız çalıştığı için işletmeler düşük maliyet hedefi için bu tip istihdama yönelmekte ve bu durum gerçek işsizlerin iş bulmasına engel olmaktadır. Bunun yanında Kayıt dışı istihdamın bir uzantısı olarak ortaya çıkan terhaneler, sanayi devriminin hemen sonrasında ortaya çıkmış ve ilk olarak kadın ve çocuk işçilerin çalıştığı, iş güvenliği ve hijyen şartlarından yoksun tekstil atölyeleri olarak ortaya çıkmış fakat zaman içinde işsizliğin artması, uluslararası göçlerin yaşanması ve düşük gelir sebebiyle giderek yaygınlaşmıştır. Dünya'da terhaneler hakkında hukuki düzenlemeler ve rakamsal veriler bulursa da Türkiye'de bu konu ile ilgili henüz yapılan çalışmalar ve istatistiki veriler oldukça yetersiz düzeydedir.

Düşük ücret sebebiyle özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yetersiz yasal düzenlemeler sebebiyle artan çocuk işçi ve zorlanmış işçi miktarı, özellikle emek-yoğun üretim sektörlerinde ciddi şekilde varlık göstermektedir. Terhaneler hakkında Türkiye için istatistiki veri bulunmasa da yapılan gözlemler, özellikle tekstil sektöründe İstanbul merkezli terhanelerin varlığına işaret etmektedir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye gelmeleriyle birlikte terhane'de çalışan işçi ve çocuk işçi sayısının daha da artacağı muhakkaktır. İster çocuk işgücü olarak isterse sigortasız gönüllü çalışanlar açısından bakıldığında her iki kavramında sonucunun emek sömürüsüne çıktığı ve daha fazla kar elde etmek amacına insan emeğinin feda edildiği bir gerçektir.

Türkiye'de 2006 yılı verilerine göre 6-17 yaş arasında bulunan 958 bin çocuk işgücü çalışmaktadır. Bu çalışan çocukların ise çalışma sebepleri incelendiğinde ilk sırayı hane halkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak ikinci sırayı ise hane halkı gelirine katkıda bulunmak almaktadır. Sonuç itibarıyla ülkenin gelişmişlik düzeyi ve bununla doğru orantılı şekilde kişi başına düşen geliri arttıkça çocuklar sadece okula gidecek ve çalışma zorunda kalmayacaktır.

Kaynaklar

- AIHA (American Industrial Hygiene Association). (24.03.2001). American Industrial Hygiene Association White Paper on Occupational Health, Safety, and Environmental Conditions in Sweatshops. https://www.aiha.org/government-affairs/PositionStatements/whitepaper01_SweatshopsGlobalEconomy.pdf. (03.03.2017).
- Arolat Osman (2017), İstihdam Seferberliği ve Kayıt Dışına Etkisi, Dünya Gazetesi, 20.03.2017. <http://www.dunya.com/kose-yazisi/istihdam-seferberligi-ve-ve-kayit-disina-etkisi/354433>
- Avşar Zeki, Ögütoğulları Eren (2012), Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri, Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, ss. 9-40.
- Aydoğanlı, Erkan (2011), Emek Sürecinin Dönüşümü, Kültür Sanat-Sen Yayınları No:5, İstanbul.
- Bender, D. (2002). Sweatshop subjectivity and the politics of definition and exhibition. *International Labor and Working-Class History*, (61), 13-23.
- Buchholz, Tod (2005), Ölü iktisatçılarından Yeni Fikirler, Çev. İsmail Aktar, Adres Yayınları, Ankara.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı (2011), 30 Soruda Çocuk ve Genç İşçilere Özel Çalışma Koşulları, Yayın No:37, Ankara.
- Çetintaş, Hakan (2003); Türkiye'de Kayıt Dışılığın Fayda Maliyet Analizi", Çimento İşveren Dergisi, Sayı 17, ss 4-15.
- Derdiyok, Türkmen (1993); "Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini," Türkiye İktisat, , Sayı 13, TOBB Yayını, Mayıs, ss. 54-63.
- DİSK, DİSK-AR (2015), Türkiye'de Çocuk işçiliği Gerçeği Raporu 2015, (<https://disk.org.tr/2015/04/disk-arkturiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/>)
- DOL (U.S. Department of Labor). (30.09.2016). 2016 List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor. https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/rep_orts/childlabor/findings/TVPRA_Report2016.pdf. (26.02.2017).
- DOL (U.S. Department of Labor). (30.09.2016). 2015 Findings on The Worst Forms of Child Labor. https://www.dol.gov/sites/default/files/documents/ilab/reports/childlabor/findings/2015TDA_1.pdf, (26.02.2017).
- Eilat Yair, Zinnes Clifford (2002), The Shadow Economy in Transition Countries: Friend or Foe? A Policy Perspective, *World Development*, Volume:30, Issue:7, pp. 1233-1254.

- Glewwe, P. (2000). Are Foreign-Owned Businesses in Vietnam Really Sweatshops?. *Minnesota Agricultural Economics*. (701):1-7.
- Gülçubuk Bülent (2012), Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:33, ss.75-93.
- Gümüş, Turgut (2000). Dışsallık ve Kayıt Dışı Ekonomi Kavramına İlişkin Bir Değerlendirme, *Gazi Üniv. İİBF Dergisi*, 3/2000, ss.63-70
- Hayes, J. (2014). Toward a Redefinition of the U.S. Sweatshop. *Sanford Journal of Public Policy*. 5(2): 39-52.
<http://www.genel-is.org.tr/23-nisanda-cocuk-isciolmak,2,14917#.WSKqVevyiHs> (20.05.2017)
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25425_0.html (25.03.2017)
<http://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/731034-birlesmez-milletler>(22.02.2017)
<http://www.petrol-is.org.tr/haber/vietnamda-gecim-ucretine-dogru-8694> (18.03.2017)
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/genel_bilgi (22.03.2017)
http://www.tasam.org/tr/icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuc (17.02.2017)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (22.03.2017)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24624>(22.03.2017)
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16014> (25.03.2017)
<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>(22.03.2017)
- ILC (International Labor Conference) (2007). Eradication of forced labour. (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_089199.pdf. (27.02.2017)
- ILO, (2017). The Definition of Forced Labor. <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm> . (27.02.2016).
- ILO, (2017). What is child labor? <http://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>., (26.02.2017).
- ITUC. (09.06.2016). Child labour/ Forced labour. <http://www.ituc-csi.org/forcedlabour?lang=en> . (27.02.2017)
- Kara, Mehmet ve Duruel Mehmet (2005). Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu. *Sosyal Siyaset Konferansları*, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 50, 2005, s. 367-394.
- Karaaslan Erkan (2010). Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği, *Mali Hizmetler Derneği*, Yayın No:7, Ankara.
- Landstörn, Hans (2002), *Pioneers in Entrepreneurship Research, New Frontiers of Entrepreneurship*, [http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/pioneers-in-entrepreneurship-research-new-frontiers-of-entrepreneurship\(bb4b4f36-d39f-4579-b2a1-6e7a80a75677\).html](http://portal.research.lu.se/portal/en/publications/pioneers-in-entrepreneurship-research-new-frontiers-of-entrepreneurship(bb4b4f36-d39f-4579-b2a1-6e7a80a75677).html) (erişim 22.02.2017)
- Powell, B. (2014). Meet the Old Sweatshops Same as the New. *The Independent Review*. 19(1): 109-122.
- Prasad, M., vd., (2004). Consumers of the World Unite: A Market-based Response to Sweatshops. *Labor Studies Journal*. 29(3): 57-80.
- Pugatch, T. (1998). Nike Seminar: Historical Development of the Sweatshop <http://www.unc.edu/~andrewsr/int092/sweat.html>, (22.02.2017).
- Sarıllı, Mustafa Ali (2002). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, *Bankacılar Dergisi*, Sayı:41, ss. 32-50.
- Schneider, F. ve C. Bajada (2003), The Size and Development of the Shadow Economy in the Asia-Pacific, <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/ShadEcASIA2Bajadadraft1.pdf> (23.02.2017)
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kayıt dışı Ekonominin Azaltılması Programı Eylem Planı, Ocak 2015.
- Tor Hacer (2010), Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Boyutları, *Journal of World of Turks*, Vol. 2, No:2, ss.25-42.
- TÜİK-ILO (2013), *Çalışan Çocuklar 2012 Raporu*, Ankara.
- UN. (2017). Minimum Age of Work. <http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>. (26.02.2017).
- UN. (2017). What is forced labor?. <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm>. (27.02.2017).
- UN. (2017). What is meant by child labour?. <http://www.un.org/en/events/childlabourday/background.shtml>. (26.02.2017).
- Warner, A. J. (2011). *Sweatshops Labor. Slavery in the Modern World: A History of Political, Social, and Economic Oppression*. pp.60-68. California: ABC-CLIO, LLC.
- Yalçinkaya, Ahmet (2014), *Aktif/Pasif Oranın Seyri*, <http://socialsecurity-turkey.blogspot.com.tr/2014/03/aktifpasif-orann-seyri.html>
- Yereli, Ahmet Burçin, Karadeniz, Oğuz (2004), *Kayıt Dışı İstihdam*, Odak Yayınları, Ankara.
- Yıldırım Kemal, Karaman Doğan, Taşdemir Murat (2009), *Makroekonomi*, . 8. Bs., Seçkin Yay., Ankara.
- Yıldız Özkan (2007), *Çalışan Çocuklar: sorun mu? Çözüm mü?*, Gaziantep üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), ss.57-66.
- Zwolinski, M. (2006). *Sweatshops-Definitions, History, and Morality. Social Issues in America: An Encyclopedia*. Armonk, NY: M.E. Sharpe